

ISSN:2459-1149

Article Type
Research Article

Received / Makale Geliş
08.11.2020

Published / Yayınlanma
30.12.2020

<http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2242>

Demet ÇINAR
Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale / TÜRKİYE

Citation: Çınar, D. (2020). Osmanlı Klasik Dönemi'nde kent sembolleri. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(63), 3871-3880.

OSMANLI KLASİK DÖNEMİ'NDE KENT SEMBOLLERİ

ÖZET

Toplumların kültürünün kent yaşamı ve kentleşme üzerinde etkili sonuçları olmaktadır. Kentlerdeki nüfus yoğunluğu, arazinin ve ortak alanların nasıl kullanıldığı, mimarî ve estetik değerlere yüklenen anlamlar büyük ölçüde toplumun sosyo-kültürel ve ekonomik özelliklerini yansıtmaktadır. Bu kapsamda yapılan çalışmada 14. ve 17. yüzyılları kapsayan ve Klasik Dönem olarak tanımlanan dönemde, Osmanlı kültürünün, devletin siyasi ve ekonomik durumunun kent yaşamına ve kentleşmeye nasıl şekil verdiği ve kentlerin sembolik değerleri olarak nelerin öne çıktığı incelenmiştir.

Çalışma sonucunda, Osmanlı Devleti'nin, kendinden önce aynı topraklarda kurulan Anadolu Selçuklularının kentsel mirası üzerinde geliştiği ve kentlerinin fiziki dokusuna devletin gücünün, siyasi özelliklerinin ve Ortadoğu, Avrupa ve Kuzey Afrika gibi farklı coğrafyalardan gelen zengin kültürünün başarıyla yansıtıldığı belirlenmiştir. Bu bağlamda anıtsal nitelikteki sarayların, camilerin, külliyelerin, çarşıların, bedestenlerin, hanların, pazarların ve vakıfsal eserlerin kentlerin öne çıkan ve dikkat çeken mimari öğeleri ve sembolleri oldukları, kent yönetiminde ise günümüzdeki gibi bir kent yönetimi anlayışının bulunmadığı, ağırlıklı olarak vakıflar ve loncalar tarafından desteklenen "kadı"ların etkili olduğu bir yönetim sisteminin uygulandığı değerlendirilmiştir. Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde yaşanan kentleşme sürecinde, 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar toplumun farklı özelliklerinin bulunmasına ve kültürel çeşitlilik yaşanmasına karşın mekânsal özelliklerin çok değişmediği, 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl ile birlikte mekânsal özelliklerde de değişim yaşanmaya başladığı çalışma kapsamında ulaşılan bir diğer sonuç olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Kent, Kentleşme, Sembolik Değerler

URBAN SYMBOLS IN THE OTTOMAN CLASSIC PERIOD

ABSTRACT

The culture of societies has implications for urban life and urbanization. The population density in cities, how land and common areas are used, and the meanings attributed to architectural and aesthetic values reflect the socio-cultural and economic characteristics of the society. In this study, in the period covering the 14th and 17th centuries and defined as the Classical Ottoman Period, how the political and economic state of the Ottoman culture shaped the city life and urbanization and what was the symbolic values of the cities came to the fore.

As a result of the study, it was determined that the Ottoman State developed on the urban heritage of the Anatolian Seljuks established in the same lands before itself and that the power of the state, its political characteristics and its rich culture from different geographies such as the Middle East, Europe and North Africa were successfully reflected in the physical texture of their cities. In this context, monumental palaces, mosques, complexes, bazaars, bazaars, inns, markets and foundation works are the prominent and remarkable architectural elements and symbols of the cities, in urban administration, however, there is no understanding of city management like today, it was evaluated that a management system was implemented, in which "women" supported by foundations and guilds were effective. In addition, in the process of urbanization in the Ottoman state, although the society had different features and cultural diversity from the 15th century to the 19th century, the spatial features did not change much, and 18th century late 19th century. Another result was reached within the scope of the study, in which spatial properties started to change with.

Keywords: Ottoman State, City, Urbanization, Symbolic Values

1. GİRİŞ

Tarihçiler tarafından kentlerin ortaya çıkışı, gelişmesi ve ortadan kaybolması ile imparatorlukların/devletlerin ortaya çıkışı, gelişmesi ve ortadan kalkması arasında yakın bir bağ olduğu ifade edilmektedir. Kent hayatı toplumun gelişimine paralel olarak hareket etmiş ve kendi kimliğini bulmuştur. Ayrıca, kentler çok fonksiyonlu yerleşim merkezleridir. Kentlerin her bir fonksiyonu yaşanan mekâna farklı özellikler katmakta ve toplumun sosyolojik ve kültürel niteliklerini taşımaktadır. Gelişmiş ve zamanına göre modern bir çizgi yakalamış toplumların kent yaşamı da bu

gelişmişlikle aynı ölçüde çeşitlilik ve zenginlik kazanmıştır. Dünyanın farklı yerlerinde imparatorluklar ve devletler kurulmuş ve imparatorlukların sınırları genişledikçe de kent yaşamı ve kentleşme daha geniş alanlara yayılmıştır.¹

Osmanlı Devleti de kent hayatın gelişmesine katkı sağlayan önemli imparatorluklardan birisi olmuştur. Osmanlının farklı coğrafyalarda topraklarının bulunması, toplumun sosyo-kültürel anlamda zenginlik kazanmasını sağlamış ve toplum kendi kültürü vasıtasıyla yeni yaşam alanları kurarken, mevcut olan yerleşim yerlerinde bu kültürel etki tam anlamıyla hissedilmeye başlanmıştır. Bu bağlamda Osmanlı kentlerinin, Osmanlı kültürel değerlerinin mekânsal olarak cisimleşmiş hali olduğu ifade edilebilir.²

Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde kent yönetiminde günümüzdeki anlamından farklı uygulamaların olduğu değerlendirilmektedir. Örneğin, kent hizmetlerinin ağırlıklı olarak vakıflar aracılığıyla yürütüldüğü görülmektedir. Bu kapsamda kendisinden çok önce Türk-İslam anlayışında uygulanmaya başlanan vakıf sisteminin üst düzey örnek uygulamaları Osmanlılarda hayat bulmuştur. Kentlerin yönetiminde ise yine vakıfların ve lonca olarak adlandırılan ticari örgütlenmelerin mali açıdan destekledikleri "kadı"lar tek söz sahibi merciler olmuşlardır. Bu anlamda Osmanlı kent yönetiminde adli, idari ve belediyeçilik hizmetlerinin birbirinden ayrılmamış ve tek elden yürütülmüştür.³

Osmanlı Devleti, 13. yüzyılın sonlarından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar yaklaşık 600 yıllık süren büyük bir imparatorluk ve çok uzun ömürlü siyasi bir kuruluştur. Selçuklu Devleti ve Bizans İmparatorluğu arasındaki sınır boyundan, Marmara Denizi'ne açılan dağlık bir bölge olan Söğüt ve Domaniç arasında küçük bir uç beyliği olarak kurulan devletin toprakları, 16. yüzyılın sonlarına gelindiğinde çok geniş bir alana yayılmıştır. Bu dönem Osmanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki geniş coğrafyada birbirinden çok uzak yerleşim alanları tek bir siyasi otoritenin ve iktisadi sistemin egemenliği altında bulunmaktaydı. Bu uzun ömürlü devlet, hem dünyanın diğer bölgelerinde cereyan eden değişikliklerden, hem de kendi sisteminin zaman içindeki değişiminden etkileniyordu. Bu sebeple Osmanlı Devleti'nin uzun tarihi dönemi Klasik, Klasik Sonrası ve Modernleşme şeklinde dönemlere ayrılmıştır. Bunlardan ilki olan Klasik Dönem, devletin belirli bir süreç içinde ortaya çıktığı, temel sistemlerin kurulduğu ve bu sistemleri oluşturan kurumsal yapının işletilerek hedeflenen siyasi, ekonomik ve kültürel politikaların uyguladığı zaman dilimini temsil etmektedir.⁴ Osmanlı tarihçileri tarafından kabul edilen genel görüşe göre; Klasik Dönem, devletin kuruluşundan 16. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir.⁵

Bu kapsamda yapılan çalışmada, padişahlık sisteminin mutlak otoritesine ve merkezî yönetim anlayışına dayanan Klasik Dönemde, Osmanlıların göçebe yaşam tarzından yerleşik hayata geçişi temsil eden kentleşme süreci, kent yönetiminin nasıl gerçekleştirildiği ve kentlerin sembolik özelliklerinin neler olduğu incelenmiştir. Osmanlı devlet yapısı ve yönetim şeklinin kentleşme anlayışına ve kent sembollerinin belirgin özelliklerine nasıl yansıdığı da dolaylı olarak değerlendirilmiştir.

2. OSMANLI KENTLEŞME SÜRECİ

Kent sözcüğü; Orta Asya Türkleri tarafından "şehir" sözcüğü karşılığında kullanılmıştır. Zamanla "Kend", "Yarkend", "Taş- kend", "Semizkend" (Semerkant) gibi örneklerde olduğu gibi birçok büyük şehir bu adla anılmıştır. Kent sözcüğü ile aynı anlamda kullanılan şehir kelimesi ise Farsça "şehr" kökeninden gelmektedir. Bu kapsamda kent, bir topluluğun, kamu hizmetlerinden kurumlar vasıtasıyla yararlanması, gelenek ve göreneklerin, örgütlü tavır ve görüşlerin sistematik olarak şekillenmesi anlamını taşımaktadır. Kentlerin, kendine özgü kültürel bir yapısı bulunmaktadır.⁶ Bir diğer ifadeyle kent, "işbölümü ve uzmanlaşmanın diğer yerleşim türlerine göre gelişmiş olduğu ve nitelikli insan gücünün yoğunluklu yaşadığı yerleşim birimleridir". Bu özelliğinden dolayı kentlerin diğer yerleşim yerlerini iktisadi anlamda kontrol edebilme fonksiyonu bulunmaktadır.⁷

¹ Mumford, 2007: 72

² Aliagaoglu ve Uğur, 2016: 204

³ Yaylı ve Pustu, 2010: 140

⁴ Ergenç, 1999: 32

⁵ Aliagaoglu ve Uğur, 2016: 205

⁶ Kaya, 2018: 9

⁷ Ortaylı, 2008: 169

İşlevsel olarak kentlerde tarım dışı faaliyetler esas alınmaktadır. Yani insanların araziyi işlemediği ya da tarım dışı yerleşim alanlarına kent denilmektedir. Ekonomik olarak istihdam edilen nüfusun büyük bir kesimi tarım dışı faaliyetlerle geçimini sağlıyorsa bu tür yerleşimler kent olarak kabul edilmektedir. Sözlük anlamı olarak ise kent; “Nüfusunun çoğu ticaret, sanayi, hizmet veya yönetimle ilgili işler ile uğraşan, genellikle tarımsal etkinliklerin olmadığı yerleşim alanı, şehir, site” şeklinde ifade edilmektedir.⁸

Osmanlı Devleti, Anadolu Selçuklularının şehir mirası üzerinde kendini geliştirmiş bir uygarlıktır.⁹ Özellikle 1300-1453 arasında geçen zaman diliminde Selçuklu ve Osmanlı arasında bir geçiş dönemi yaşanmıştır. Değişimin hâkim olduğu bu dönem içinde, kurumsal yapı oturmaya başlamıştır. İstanbul’un fethinden sonraki elli yılda ise Türk şehir toplulukları belirli kurallar çerçevesinde daha uzun ömürlü biçimlerini kazanmaya başlamışlardır.¹⁰ Böylece ilk dönemde hakim olan Selçuklu kültürü değişmeye başlamış ve Osmanlı kültürü kent yaşamı ve kentleşme kendi kimliğini bulmaya başlamıştır.¹¹ Osmanlı Devletinin egemen olduğu Anadolu, Balkanlar, Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgelerinde birbirlerinden çok farklı ve farklı özellikleri bulunan kentler ortaya çıkmaya başlamıştır.¹²

Kentler, sürekli değişen sosyo-ekonomik ve kültürel hayatın yeni taleplerine göre yeniden inşa edilen canlı bir organizma olarak yaşamaktadır. Bu nedenle kentlerin iktisadi bir birim olmasının yanı sıra kültürel ve toplumsal deneyimlerinin de toplamı olduğu söylenebilir. Bu kapsamda Osmanlı Devleti’nde kentlerin 600 yıllık kültürel bir birikimin ürünü olduğu değerlendirilmektedir.¹³

Osmanlı kentleri Roma şehirlerinde olduğu gibi askeri kışla havasında olmamışlardır. Askeri hizmetler kentin dışında ya da yüksek bir alanda yerine getirilmekteydi. Ancak, zamanla Osmanlı Devleti’nde de “yeniçeri şehirleri” ortaya çıkmıştır. Osmanlı şehirlerine görünüm ve fonksiyon olarak kurulduğu yeri çevreleyen ovalar ve dağlar gibi doğal yeryüzü şekillerinin etkisi oluyordu. Bu coğrafi özelliklerden Türk-Osmanlı kentleri mükemmel şekilde yararlanmışlardı. Dağların zengin su kaynakları şehirlerde çok iyi kullanılmış, uzak mesafelerden taşınan sularla, şehirlerin çevresindeki bağ ve bahçeler sulanmıştır. Bu sayede birçok ürün yetiştirilmiştir. Su, Türk-Osmanlı kentlerinde önemli bir faktör olmuştur.¹⁴

13. yüzyıl sonlarında göçebe bir yaşam tarzı olan bir Türkmen boyu olarak tarih sahnesine çıkan Osmanlılar, erken dönemlerden itibaren kente ve kentleşmeye önem vermişlerdir. Osmanlı’da kent tanımı farklı özellikler sergilemektedir. Nüfus ölçütü tek başına bir Osmanlı kentini tanımlamamaktadır. Belirli bir nüfustan fazla kişinin yaşadığı yere kent denilmesi, Osmanlı kentleri için her zaman geçerli olmamaktadır. Zira kimi durumlarda nüfus açısından nispeten küçük olan bir yerleşim birimi farklı nedenlerle kentsel özellikler taşımıştır. Bu sebeple; sadece nüfusa odaklanmak yerine, yerleşim biriminin ekonomik, siyasi, idari, kültürel ve fonksiyonel özellikleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Osmanlı Devleti’nde “Şehir/Kent”in temel özelliklerinden birisi de “idare merkezi” olmasıdır. Osmanlı’da bir yerleşmenin şehir olarak tanımlanmasında kesin bir ölçüt olmadığı ifade edilse de Osmanlı kentlerinin daha çok işlevsel özellikleri ölçüt olarak alınmaktadır. Osmanlı kentleri temelde, “Osmanlı idari taksimatında, kadınların ve subaşlarının idaresinde ticaret ve sanayi ehlinin bulunduğu idari birlikler” durumundadır. Osmanlı kentlerinin nüfusları farklı büyüklüklerde olmuştur. Bu kentler genellikle kendilerine yeterli ancak nüfus bakımından küçüktürler (yaklaşık 10.000 kişi). Ancak, Anadolu şehirleri, özellikle orta ve doğuda nispi olarak daha büyüktürler (yaklaşık 10.000-30.000 kişi). Buna karşılık şehirler birbirinden uzak dolayısıyla da seyrek olarak kurulmuşlardı.¹⁵

Nüfus göz önüne alındığında, İstanbul’un en önemli şehir olduğu görülmektedir. Dönem itibarıyla İstanbul’un nüfusu 1500’lü yıllarda 400.000 iken, bu rakam 1570’de 700.000’e yükselmiştir. İkinci kademe merkez konumundaki eyalet merkezlerinin 50.000, üçüncü kademe merkez olan sancak

⁸ TDK, 2020

⁹ Baykara, 1999: 528

¹⁰ Akdağ, 2010: 394

¹¹ Akdağ, 2010: 394

¹² Ergenç, 2013: 183

¹³ Bayram, 2017: 229

¹⁴ Göney, 2011: 283

¹⁵ Gönül, 1973: 775

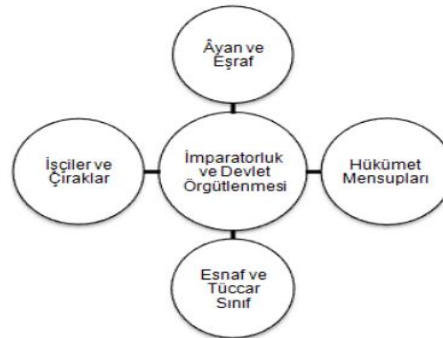
merkezlerinin 10.000 ve daha az nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bunun altında nüfusu 3.000-4.000 arasında olan çok sayıda yerleşim alanı bulunmaktadır.¹⁶

Osmanlıda kentleşme farklı özelliklere sahip olmuştur. Kuruluş döneminde Osmanlı hâkimiyetinde 59 şehir ve 100 kale olduğu tahmin edilmektedir.¹⁷ Klasik Osmanlı Dönemi olan XVI. yüzyılda kentleşme hareketi hız kazanmıştır. 1530'da 3.000'nin üzerinde vergi mükellefi bulunan şehir/kent sadece Bursa ve Ankara olmuş, yüzyılın sonlarına doğru bu sayı 8'e yükselmiştir. 1.000-2.999 vergi mükellefi bulunan orta büyüklükteki kent sayısı ise 20'den 60'a yükselmiştir. Yüzyılın başında köy statüsünde bulunan çok sayıda yerleşimde vergi mükellefi sayısı 400'ün üstüne çıkarak kent yerleşkesi konumuna yükselmiştir.¹⁸ Bu dönemde yaşanan hızlı kentleşme sürecinin en önemli nedeni nüfus artışı olmuştur.¹⁹ 1530-1580 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin nüfusunun iki katına çıktığı ifade edilmektedir.²⁰ Bu dönemde 11 milyon kişi olan nüfusun 700 bini kentlerde yaşıyordu. Buna göre, kentleşme oranı %6,3 olarak gerçekleşmiştir. Aynı dönemde İngiltere, Almanya ve Fransa gibi Avrupa kentlerinde kentleşme oranı %2 civarında bulunmaktaydı. Ancak, Osmanlıda kent nüfusunun % 71,4 'ü İstanbul'da yaşamaktaydı. İstanbul'da toplanan bu kalabalık nüfusun şehri devletin merkezi yaptığı bilinen bir gerçektir. Diğer büyük şehirler olan Bursa ve Edirne'nin nüfusları sırasıyla 60 bin ve 30 bin civarında bulunmaktaydı. İmparatorluğun güneyi olan Arap bölgesinde Halep gibi 40 bin nüfuslu büyük şehirler bulunmaktaydı. Anadolu Balkan Bölgesi'ndeki şehirlerin büyük bölümü, XVIII. yüzyılın ortalarına kadar küçük ölçekli olarak kalmışlardır.²¹

3. OSMANLI KENT YÖNETİMİ

Osmanlı devlet kavramı, temelde Ortadoğu'dan gelmiş olmakla birlikte, eski Türk geleneklerini taşımaktadır. Bu anlamda Osmanlı Devleti, kendisinden önceki Türk devletlerinin siyasî, idarî, askerî ve sosyal alanlardaki kültür mirasını da devralmıştır. Özellikle önceki Türk-İslam devleti olan Anadolu Selçukluları ve İlhanlılara ait teşkilat ve kanunlar örnek alınarak kendi sistemlerini geliştirmişlerdir.²²

İmparatorluk ve devlet örgütlenmesi açısından Osmanlı kentlerine bakıldığında, farklı sınıflandırmalar karşımıza çıkmaktadır. Şehrin en üstteki sosyal sınıfı âyan ve eşraftır. Bu kişiler geçmişte vezir, subaşı, sancakbeyi, kadı, müderris gibi görevlerde bulunmuş olan kişiler arasından seçilmekteydiler. İkinci sırada; hükümet mensupları bulunmaktadır. Müderrisler, vakıf nazırları, maliye memurları, asker şefleri ve polis amirleri (subaşılar ve asesbaşılıarı) hükümet mensupları sınıfında tanımlanmaktadır. Kadı bütün kademelerin üstünde yer almaktadır. Üçüncü sırada, esnaf ve tüccarlar gelmektedir. Esnaf şeyhleri ve yiğitbaşılar, ustadlar ve tüccarlar bu sınıfa dâhildirler. Dördüncü sırada işçiler ve çıraklar ile işletme ya da toprak sahibi halk tabakaları ve vakıflardan yararlanan "mürtezika" zümresi yer almaktadır.²³

Şekil 1. Osmanlı Devri Kent Topluluklarının Sosyo-Ekonomik Olarak Sınıflandırılması
Kaynak:(Akdağ, 1995'den aktaran: Saf ve Ergül, 2019).

¹⁶ Tekeli, 2011: 228

¹⁷ Demir, 1999: 101

¹⁸ Faroqhi, 1993: 16

¹⁹ Koç, 1999: 540

²⁰ Cerasi, 2001: 53

²¹ Aliagaoglu ve Uğur, 2016: 211

²² Gökbilgin, 1977: 18

²³ Akdağ, 1995: 394

Osmanlı'da şehir merkezinin oluşumu, yönetimi, alt yapı ve sosyal donanımı, halkın şehri inşa etme yaklaşımı genellikle vakıflar eliyle gerçekleştirilmiştir. Vakıflar; Osmanlı padişahları, üst düzey yöneticileri veya zenginler tarafından kurulmuştur. Ayrıca savaşlardaki hizmetlerine karşılık olarak padişahın verdiği çiftlik, servet, hanlar, sahipleri vefat ettiğinde vakıflara bağışlanarak miras şeklinde toplumun mali haline gelmiştir. Servetin, hiçbir zaman bir insan grubunun elinde birikmesine sıcak bakılmamıştır. Vakıflar sayesinde bu değerler toplumsal ve kültürel gelişimde kullanılmak üzere kentlerin işleyişinde ve altyapı sorunlarının giderilmesinde kullanılmıştır.²⁴

Osmanlı kent yönetim hiyerarşisi üç bölüme ayrılmıştır. Bunlar; bir bölgeye veya geniş bir taşra yöresine karşılık gelen, bir paşanın yönetimindeki eyalet ve yahut sancağın merkezi; sancağın olduğu yer, yani çevresini veya çok sayıdaki kenti ve kasabayı kapsayan küçük bölgeye karşılık gelen bölge merkezi; subaşının bulunduğu, genelde küçük veya orta boy kasabadan oluşan yönetim bölgesinin merkezidir.²⁵

Bu yönetim hiyerarşisinde eyalet merkezleri 40.000-50.000, sancaklar 20.000-30.000, subaşının bulunduğu yerler ise 5.000-10.000 nüfuslu kentler olmaktadır.²⁶

Kentin yönetiminde ilmiye sınıfı büyük bir önem taşımaktadır. İlmiye sınıfının bir kısmı kadı, müderris ya da müftü olarak devlet hizmetinde çalışmaktadır. Diğer bir grup ise imam, vaiz ya da vakıf emini olarak görevlidir.²⁷ Ancak, “ana görevli memur figürü, kadıdır”.²⁸

“Kadı gayrimenkul uzlaşmalarına, belediye ve yargıyla ilgili sorunlara yönelik yetkilere sahip İslam yargıcı” olarak tanımlanabilir, hükümetin atadığı bir yönetici işlevi görmektedir. Güçleri, Osmanlı öncesi kentlerdeki kadınlara oranla oldukça geniştir. Her bölge ayrı bir kadının yönetimi altındadır. Bazı kadılar, büyük bir kadılık bölgesinde ya da mahkemeden uzakta kalan bir kasabada, kendilerine vekâlet etmek üzere yöreyi tanıyan naipler atayabilmektedir. Bu sayede ücra köyleri de etkinlik alanlarına katmaya çalışmaktadırlar.²⁹ Kadılar ayrıca, elli altı kolluk gücünden oluşan bir teşkilâtın başında yer alan muhtesipten yardım alırlar. Muhtesipler, kethüda ve mütevellilerin yaptıklarını denetlerler. Bu görevlilerin yanı sıra, kent işlerinden sorumlu olan ancak çoğunlukla çarşı-pazarı denetlemekle yükümlü bulunan ihtisab ağaları, yapıları denetleyen mimarbaşı, suyollarını denetleyen subaşı gibi başka görevliler de bölge yönetiminde yer almaktadır.³⁰

Osmanlılarda İstanbul'un yönetiminin diğer kentlere göre özel bir durumu bulunmaktaydı. Devlet ve belediyeçilik düzeyi bu kentle özdeşleştirilmektedir. Bu kapsamda yönetimin kademelendirilmesi ve üst düzey sınıfların yaşam alanlarının fiziksel dokuya yansımaları daha baskın olmuştur. Vezir, subaşı ve sancak valisi gibi imparatorluk ya da eyalet yönetimlerinin en üst kademelerinde bulunan kişilerin gücü, temsil eden saraylar, konaklar, camiler ve külliyele ile her zaman kentlerin odak ya da referans noktaları konumunda olmuştur. Söz konusu padişah ve devlet yönetimi olduğunda ise bu baskın etkiler daha fazla hissedilmekte ve kentin morfolojik yapısı tamamen etkilenmekteydi.

Osmanlı devletinde kent yönetimi “merkeziyetçilik” düşüncesiyle uygulanmıştır. Merkeziyetçi uygulamalardan, yerel yönetim anlayışına geçiş 1855 yılında “Şehremaneti” sisteminin kurulması ile gerçekleşmiştir. Şehremaneti; İstanbul'un geliştirilmesi, caddelerin genişletilmesi, kentin temizlik işlerinin yürütülmesi, esnaf ve tüccarın denetlenmesi vb. hizmetlerinin yürütülmesi için kurulmuştur. Ancak, kentin düzenlenmesi ve yönetimiyle ilgili yeterli bilgi birikiminin olmaması sonucu Şehremaneti sistemi başarılı olamamış ve zaman içinde “İntizam-ı Şehir Teşkilatı” kurularak yeni bir sistem ortaya konmuştur.³¹

4. OSMANLI KENTLERİNİN SEMBOLİK ÖZELLİKLERİ

Osmanlı kentlerinin fiziksel yapısı üzerine yapılan araştırmalar, hem kentsel doku hem de kentlerin mimari yapısı ve sembolik öğelerini içermektedir. Bu araştırmalarda Osmanlı kentlerinin dağlık bölgelerden ve ovaya geçişten en iyi şekilde yararlanmış olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca, kentler

²⁴ Cansever, 1999: 517

²⁵ Cerasi, 1999: 53

²⁶ Aktüre, 1978: 894

²⁷ Faroqhi, 1993: 13

²⁸ Cerasi, 2001: 68

²⁹ Faroqhi, 1993:13

³⁰ Kuban, 1996: 56

³¹ Tekeli, 1999: 23

genellikle eğimli arazilerde kurulmuştur. Osmanlı kentinin duvarlarla çevrilmemiş olması da özellikle göze çarpan hususlar arasındadır.³² Örnek olarak Bursa, Edirne, Afyon, Kütahya ve Tokat kentlerinde, kentlerin merkezleri genellikle mevcut yerleşimlerin eteklerinde veya surlarla çevrili Bizans kentlerinin hemen yanında kurulmuştur.³³

Osmanlı kentlerinde çok sayıdaki simgesel mekân ve yer, kent içinde homojen olarak dağılmıştır. Bu dağılımında öne çıkan sembol niteliğindeki yapılar, ticaret merkezleri ve anıtsal kompleksler niteliğindeki dini yapılardır. Temel olarak Osmanlı kentlerini konutlar, ekonomik etkinlikler ve dini kültürel etkinlikler olarak üç ana fonksiyonel gruba ayırmak mümkündür. Bu ayrım Osmanlı kent morfolojisinin ana prensibini oluşturmaktadır. Ayrıca, genellikle camiler ve mescitler gibi mekânlar dışında insanları bir araya toplayacak alanlar görülmemektedir. “Meydan” kavramı ise mahalle içindeki küçük alanlar olarak geçmektedir.³⁴ Bu anlamda toplumsal merkez diye bir kavram bulunmamaktadır. Kentte farklılık gösteren ve ana işlevler dışında kalan diğer bölgeler, çevreyi kirleten ve oldukça fazla yer tutan endüstri alanlarının, zanaatların ve büyük açık alanlara gereksinim duyan pazarların olduğu bölgeler olarak tanımlanabilir.³⁵

Osmanlı kentlerinde farklı etnik grupların kentlerin değişik bölgelerinde ikamet ettikleri bilinmektedir. Kentte yaşadıkları yerler (mahalleler), sakinlerinin etnik kökenleri göz önüne alınarak isimlendirilmiştir. En büyük alanı kaplayan İslam-Türklerin mahalleleri ile Hıristiyan-Rumların, Ermenilerin ve Yahudilerin mahalleleri, sosyal bölünmüşlüğü bir sonucu olarak birbirlerinden ayrılmıştır.³⁶

İmparatorluk ve devletin gücünü temsil eden kamusal mimarlık ürünleri ise genellikle anıtsal nitelikte olup, kent dokusunda öne çıkan yapılar olmuşlardır. Bu yapılar genellikle devlet ve eyalet yönetimlerinin üst kademelerinde bulunan kişiler tarafından yaptırılmışlardır. Anıtsal nitelikteki bu yapılar genellikle taş konstrüksiyondur ve kullanılan kesme taşların düzgün işlenmiş olmasına çok önem verilmiştir. Bu yapılarda kullanılan malzemeler ucuz ve kolay bulunur değil, simgesellikleri yüksek, değerli, antika olarak tabir edilebilecek parçalardan seçilmiştir. Tuğla ise çoğu kez süsleme amaçlı kullanılmıştır. Kamusal-anıtsal yapıların çoğunun üzeri kurşun kaplı kubbelerle örtülmüştür. 15. yüzyıldan önceki örneklerde bazı kubbelerin ise kiremitle kaplandığı görülmektedir. Sivil mimari olarak adlandırılan özel inşaatlarda ise, yöresel malzemelerin kullanıldığı görülmektedir. Bu yapılar devletin yönetim kademesinde daha alt gruplarda yer alan sınıfların yaşam alanlarını oluşturmaktadır. Taş, ağaç yönünden kısıtlı olan ve taştan daha ucuz malzemenin bulunmadığı bölgelerde veya çıkarılan taşın kolay işlenebilir olduğu yörelerde kullanılmıştır. Batı Anadolu, Karadeniz ve İstanbul’da konut yapımında ağırlıklı olarak ahşap malzeme kullanıldığı görülmektedir. Ahşabın çok pahalı olduğu iç bölgelerde ise, hımış yapı tekniği tercih edilmiştir. Ayrıca İç ve Orta Anadolu’da kerpiç kullanımı da yaygın olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁷

Osmanlı devletinde devletin gücü ve İslam dininin üstün değerlerinin bir araya getirilerek kullanılması da diğer önemli bir sembolik uygulama olarak dikkat çekmektedir. Buna göre, İslam dininden gelen “Halifelik” ile devlet otoritesinden gelen “Sultanlık” Osmanlı hükümdarlarının şahsında tek makamda birleştirilmiştir. Bu iki etkili gücün bir arada kullanılmasının toplum üzerindeki etkilerinin oldukça büyük olduğu değerlendirilmektedir.³⁸

Osmanlı hükümdarları ve üstü düzey yöneticileri, halk üzerinde bir Osmanlı kimliği duygusu oluşturmaya çalışıyorlardı. Bu amaçla gösterişli sayılabilecek tören ve merasimler düzenleniyordu. Bu törenler halka hem devletin gücünü göstermek ve ülkeleri ile gurur duymalarını sağlamak hem de insani duyguların kabartılarak savaşlarda cesur ve gönüllü askerler olmalarını sağlamak amacıyla düzenlenmekteydi. Dolayısıyla bilinçli olarak yapılan bu merasim ve törenler de kent yaşamının önemli sembolik değerleri arasına girmiştir.³⁹

³² Cerasi, 1999: 53

³³ Pinon, 1999: 171

³⁴ Tosun, 1983: 180

³⁵ Cerasi, 1999: 53

³⁶ Tosun, 1983: 180

³⁷ Faroqhi, 1993: 13

³⁸ Yaylı ve Pustu, 2010: 142

³⁹ Deringil, 2002: 21

Osmanlı kent merkezinde bulunan ve sembolik değeri yüksek diğer yapılar sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri sunulan külliyelerdir. Kentin en büyük camisi de külliye ile bağlantılı olmuştur.⁴⁰

Osmanlı şehrinin fiziki yapısının ikinci kısmını mahalleler meydana getirir. Mahalle, şehirde birinci kısım olarak kabul edilen çarşı mahallesinin dışındaki yerleşme yeridir.⁴¹ Başka bir ifadeyle mahalle, şehirlerin en küçük yapı taşları olan konut, sokak sistemi ve çeşitli faaliyetlerin gerçekleştiği yerleri içeren idari bütündür. Bu haliyle mahalleler fizikî olmaktan çok sosyal bir birim olmuştur.⁴²

Osmanlı kentlerinde sembolik değeri çok yüksek olan bir diğer unsur vakıflardır. Vakıflar, özel bir bağışçının yaptırdığı hayır yapıtlarını yöneten kuruluşlardır.⁴³ Vakıflar, ahlâki ya da dini eylemleri veya fakirlere odun ve kömür dağıtımını, askeri donanma için imza toplama, fakir gelinler için çeyiz alma gibi yardımları kapsayan çok geniş bir faaliyet alanına sahip olmuşlardır. Ayrıca, kamuya ait cami, okul, külliye vb. binaların inşaatından ve yönetiminden de sorumlu oluyordular. Vakıfların tümü kurumsal açıdan bakıldığında dini vakıflar olarak karşımıza çıkmaktadır. Ana hatları 7. ve 8. yüzyılda İslam hukukuna göre çizilen vakıflar, Osmanlı döneminde de aynı kapsamda hizmet vermişlerdir.⁴⁴

5. SONUÇ

Kentler bir toplumun kültürel, iktisadi, siyasi bütün unsurlarından etkilenen oluşumlardır. Dolayısıyla her kentin kendine has yapısal özellikleri bulunmaktadır. Klasik Osmanlı kentlerinin yapısal ve sembolik özelliklerinin incelendiği bu çalışma sonucunda Osmanlı kentlerinde genellikle merkezde bir mabet (cami), başkente saray, eyaletlerde sancakbeyi konağı gibi merkezi ve kamusal bir devlet ofisi, lonca binası ve bedesten olduğu, bu çekirdek bölgenin hemen etrafında ise zanaatçıların ve esnafın olduğu bir çarşının bulunduğu⁴⁵ ayrıca, halkın ana yaşam alanları olan mahalle merkezlerinde sosyal bir müessese olarak mescidin yanında hamamların da bulunduğu⁴⁶ belirlenmiştir. Bu durum kentlerin toplumun ortak ihtiyaçlarına cevap verebilecek nitelikte planlandığı şeklinde değerlendirilmektedir.

Osmanlı şehirleri ekonomik açıdan değerlendirildiğinde genel olarak sanayi öncesi toplumların özelliklerine sahip oldukları görülmektedir. Kentlerin milletlerarası, bölgelerarası, bölge içi ticaret ve ekonomik faaliyetler ile hayvancılık gibi alanlarda önemli fonksiyonları yerine getirdikleri görülmektedir. Dolayısıyla her kent farklı ekonomik faaliyetlerle öne çıkmıştır.⁴⁷

Anadolu'nun önemli ticaret yolları üzerindeki olması, Osmanlı kentlerine farklı bir nitelik de katmıştır. Genel olarak iki ticaret noktası arasında sabit bir mal akışı yapılmamış her kentte yeni ürünlere yönelik alışveriş yapılarak ürün çeşitliliği ve ürün akışında süreklilik yaşanmıştır. Bu ticaret şekli Osmanlı kentlerinin bakırcılık, ipek, dokumacılık gibi belirli ürünlerde uzmanlaşmasını sağlamıştır.

Toplumun kültürü kent yaşamını etkilemektedir. Kentler, aslında, mekân özneline hayat bulmuş kültürel örgütlenmelerdir⁴⁸. Kültür, kentlerde nüfus yoğunluğuna, arazi kullanımına, açık ve ortak alanların varlığına, mimarî ve estetik değerlere ve toplamda kent yaşamına atfedilen anlamları büyük ölçüde değiştirmektedir.⁴⁹ Bu çalışmada da Osmanlı kültürünün kent yaşamına ve kentleşmeye şekil verdiği belirlenmiştir.

Özetle, sosyal ve ekonomik hayatın kent yaşamına yansımalarının bir sonucu olarak, 15 ve 17. yüzyılları kapsayan ve Klasik Osmanlı Dönemi olarak tanımlanan zaman diliminde, Osmanlı toplumunda kentsel yerleşimler genellikle ya bir ticaret yolunun üzerinde veya verimli bir toprağın yanında gelişmiştir. 17. yüzyıldan sonraki dönemde ise, ekonomik gelişmelere paralel olarak liman şehirlerinin de kurulmaya başlandığı görülmektedir.⁵⁰ Ayrıca, Osmanlı Devleti'nde kentleşme süreci açısından değerlendirme yapıldığında, 15. yüzyıldan 19. yüzyıla kadar Osmanlı toplumunun farklılaşan yapısına karşın kentlerin

⁴⁰ Acun, 2002: 267

⁴¹ Kara, 2013: 198

⁴² Bayartan, 2005: 97

⁴³ Cerasi, 1999: 74

⁴⁴ Faroqhi, 1993: 13

⁴⁵ Cerasi, 1999: 74

⁴⁶ Cansever, 1999: 517

⁴⁷ Erdoğan, 2010: 260

⁴⁸ Aytaç, 2007: 202

⁴⁹ Griffin ve Ford, 1980: 412

⁵⁰ Tosun, 1983: 180

mekânsal yapısı durağan niteliğini koruduğu, ancak 18. yüzyıl sonları ve 19. yüzyıl ile birlikte mekânsal yapıda da değişim sürecine girildiği görülmektedir.⁵¹

Sonuç olarak; Osmanlı Devleti, kendinden önce aynı topraklarda kurulan Anadolu Selçuklularının şehir mirası üzerinde kendini geliştirmiş ve kentlerinin fiziki dokusuna siyasi özelliklerini, devletin gücünü ve Ortadoğu, Avrupa, Kuzey Afrika gibi farklı coğrafyalardan gelen kültürünü başarıyla yansıtmıştır. Bu bağlamda saraylar, camiler, külliye, çarşılar, bedestenler, hanlar, dükkânlar, pazarlar ve vakıfsal eserler kentlerin öne çıkan ve dikkat çeken mimari öğeleri ve sembolleri olmuşlardır.

KAYNAKÇA

- Acun, F. (2002). A Portrait of The Ottomen Cities. *Muslim World*. 92, 266.
- Akdağ, M. (1995). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi 2 (1453-1559)*. İstanbul: Cem Yayınevi.
- Akdağ, M. (2010). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Aktüre, S. (1978). *19. Yüzyıl Sonunda Anadolu Kenti Mekânsal Yapı Çözümlemesi*. Ankara: ODTÜ Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi.
- Aktüre, S. (1985). *Osmanlı Devleti'nde Taşra Kentlerindeki Değişimler, Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Aliağaoğlu, A. ve Uğur A. (2016). Osmanlı Şehri. *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1(38), 203-226.
- Armağan, A. (2011). Klasik Dönemde Osmanlılarda Devlet Yönetim Anlayışına Dair Bazı Düşünceler, *Gazi Akademik Bakış*, 5(9), 139-156.
- Aytaç, Ö. (2007). Kent Mekânlarının Sosyo-kültürel Coğrafyası. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 17(2), 202.
- Bal, H. (1999). *Kent Sosyolojisi*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Barkan, Ö. L. (1987). *Kanunname*. İslam Ansiklopedisi, Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, İstanbul.
- Bayartan, M. (2005). Osmanlı Şehrinde Bir İdari Birim: Mahalle. *İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü Coğrafya Dergisi*, 13, 93-107.
- Baykara, T. (1999). Osmanlı Devleti Şehirli Bir Devlet Midir? Güler Eren (Ed.), *Osmanlı (528)*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Bayram, P. (2017). 19. Yüzyıl Osmanlı Devletinde Kentleşme: Yönetimsel Reformlar ile Osmanlı Aydınlarının Kent Üzerine İzlenimlerine Yönelik Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 227-244.
- Belge, M. (2005). *Osmanlı'da Kurumlar ve Kültür*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Cansever, T. (1999). Osmanlı Şehri. Güler Eren (Ed.), *Osmanlı (509-527)*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Cerasi, M. M. (1999). *Osmanlı Kenti, Osmanlı İmparatorluğu'nda 18. ve 19. yüzyıllarda Kent Uygarlığı ve Mimarisi*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cerasi, M. M. (2001). *Osmanlı Kenti*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Cezar, M. (1996). *Türkler ve Şehirleri, İslam Geleneğinden Günümüze Şehir ve Yerel Yönetimler I*. İstanbul: İlke yayıncılık.
- Cin, H. ve Akyılmaz S. G. (2000). *Tarihte Toplum ve Yönetim Tarzı Olarak Feodalite ve Osmanlı Düzeni*. Adana: Çağ Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Demir, M. (1999). Osmanlı Devletinin Kuruluş Döneminde Yerleşme Yapısı ve Şehirleşme, Güler Eren (Ed.), *Osmanlı (101)*, Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

⁵¹ Aktüre, 1985: 894

- Deringil, S. (2002). *İktidarın Sembolleri ve İdeolojisi, II. Abdülhamid Dönemi (1876-1909)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Eraslan, Y. P. ve Susar A. F. (2008). *Kent, Görsel Kimlik ve İletişim*. İzmit: Umuttepe Yayınları.
- Erdoğan, E. Ö. (2010). XVI. Yüzyıl Osmanlı Kentlerinin Ekonomik Nitelikleri Üzerine Bir Karşılaştırma Denemesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 18(1), 259-262.
- Faroqhi, S. (1993). *Osmanlı'da Kentler ve Kentliler*. İstanbul: Anadolu Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Faroqhi, S. (2002). *Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam, Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla*. İstanbul: Anadolu Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Garnier, J. B. ve Chabut G. (1967). *Urban Geography*. New York: John Wiley & Sons Inc.
- Griffin, Edward ve Larry Ford. (1980). A Model of Latin America City Structure. *Geographical Review*, 70(4), 397-422.
- Gökbilgin, M. T. (1977). *Osmanlı Müesseseleri Teşkilatı ve Medeniyeti Tarihine Genel Bakış*. İstanbul: Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Matbaası.
- Göney, S. (2011). Türk-Osmanlı Şehirlerinin Batı Etkileyen Bazı Özellikleri. *Sosyoloji Dergisi*, İstanbul, 3(22), 283.
- G, Tankut. (1973). Osmanlı Şehrinde Ticari Fonksiyonların Mekânsal Dağılımı. *VII. Türk Tarih Kongresi (25-29 Eylül)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 773-779.
- Güler, A., Akgül, S. ve Şimşek, A. (1994). Türklük Bilgisi. Ekmeleddin İhsanoğlu (Ed.), *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi* (s.140- 141), Ankara: Tamga Yayıncılık.
- Holton, R. J. (1999). *Kentler, Kapitalizm ve Uygarlık*, Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- İnalcık, H. (2004). *Osmanlı İmparatorluğu Klâsik Çağ (1300-1600)*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- İnalcık, H. (2010). *Devlet-i Aliyye, Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-I, Klasik Dönem (1302-1606)*. Siyasal, Kurumsal ve Ekonomik Gelişim, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 41. Baskı, s.144.
- Hout, J.-L., Thalmann J.-P. ve Valbelle, D. (2000). *Kentlerin Doğuşu*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Kara, A. (2013). Osmanlı Devletinde Kent Kavramı. *Doğu Batı*, 14(67), 198.
- Karpat, K. H. (2000). Osmanlı Tarihinin Dönemleri: Yapısal Bir Karşılaştırmalı Yaklaşım. *Osmanlı ve Dünya, Osmanlı Devleti ve Dünya Tarihindeki Yeri* (s.119-145). İstanbul: Ufuk Kitapları.
- Kaya, E. (2007). Kent, Kentleşme ve Kent Yönetimi. *Modern Kent Yönetimi 1*, <http://www.yerelsiyaset.com/v4/medya/kentyonetimi.pdf>, Erişim Tarihi: 13.05.2018.
- Kaygalak, S. (2005). Osmanlı'da Kentsellik ve Kentler: Kent Tarihi Yazımında Kültürelciliklerin Ötesine Geçebilmek, *Mülkiye Dergisi*, 29(246), 24.
- Keleş, R. (1976). *Kentbilim İlkeleri*. Ankara: Sosyal Bilimler Derneği Yayınları.
- Koç, Y. (1999). Osmanlı İmparatorluğunun Nüfus Yapısı (1300-1900). Eren Güler (Ed.), *Osmanlı* (540), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Kuban, D. (1996). İstanbul Bir Kent Tarihi, Bizantion, Konstantinopolis, İstanbul. İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları.
- Mumford, L. (2007). *Tarih Boyunca Kent, Kökenleri, Geçirdiği Dönüşümler ve Geleceği*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Ortaylı, İ. (2008). *Türkiye Teşkilât ve İdare Tarihi*. Ankara: Cedit Neşriyat Yayınevi.
- Özer, E. (1999). Osmanlı Klasik Düzeni ve Özellikleri Üzerine Bazı Açıklamalar. *Osmanlı* Güler Eren (Ed.), Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.

- Özer, E. (2013). Osmanlı Şehir Tipolojisi ve Vakıflar. *Vakıf Medeniyeti ve Şehir Sempozyumu*. Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü.
- Park, R. E. ve Ernest W. B. (2015). *Şehir, Kent Ortamındaki İnsan Davranışlarının Araştırılması Üzerine Öneriler*. Ankara: Heretik Yayınları.
- Pinon, P. (1999). “Anadolu ve Balkanlar’daki Osmanlı Kentlerinde Kentsel Dokular Tipolojisi Üzerine bir Deneme” *Osmanlı Mimarlığının 7 Yüzyılı “Uluslarüstü bir Miras”*, İstanbul: Yapı-Endüstri Merkezi Yayınları.
- Saf, H. O. ve Ergül, E. (2019). Osmanlı Toplumunu Sosyal Yapısının Kent Düzenindeki Temsili. *Journal of City and Regional Planning*, 1(01), 15-34.
- TDK, Türkçe Sözlük, <https://sozluk.gov.tr/>, Erişim Tarihi: 10.07.2020.
- Tekeli, İ. (1985). Tanzimat’tan Cumhuriyet’e Kentsel Dönüşüm. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*. İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Tekeli, İ. (1999). *19.Yüzyılda İstanbul Metropol Alanının Dönüşümü, Modernleşme Sürecinde Osmanlı Kentleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Tekeli, İ. (2011). *Anadolu’da Yerleşme Sistemi ve Yerleşme Tarihleri*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Timur, T. (1998). *Osmanlı Kimliği*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Tolun, B. D. (1976). *Şehir İçi Arazi Kullanılışı*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını.
- Tosun, Y. (1983). *17-19. Yüzyıllarda Batı Anadolu’da Osmanlı- Türk Şehir Dokuları Bu Dokuları Oluşturan Evler ve Korunmaları*. İzmir: Ticaret Matbaacılık T.A.Ş.
- Uzunçarşılı, İ. H. (1986). *Çandarlı Vezir Ailesi*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Ünal, M. A. (1998). *Osmanlı Müesseseleri Tarihi*. Isparta: Kardelen Kitabevi.
- Wirth, L. (1951). *Urbanism as a Way of Life*. London: Ardent Media Incorporated.
- Yaylı, H. ve Pustu, Y. (2010). Klasik Dönem Osmanlıda Kent Yönetimi Ve Kentliler. *Muhafazakar Düşünce Dergisi*, 23, 139-162.
- Yenen, Z. (1999). Osmanlı Dönemi Türk Kentinde Planlama Kültürü. *III. Eyüpsultan Sempozyumu*. İstanbul: Eyüp Belediyesi.
- Yörükkan, A. (2006). *Şehir Sosyolojisinin ve İnsan Ekolojisinin Teorik Temelleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.